

NÆRINGSVIRKSOMHET I MALAWI

Er glasset halvfullt eller halvtomt?

- **Vanskelige, men ikke umulige vilkår. Noen, også norske, får det til.**
- **Næringslivet dominert av store selskaper med lang historie og tette politiske forbindelser.**
- **Elektrisitetsforsyning og høye kostnader til finansiering og frakt blant de hyppigst nevnte hindrene for næringsvirksomhet. Korrupsjon mindre relevant i akkurat den sammenhengen.**
- **Gryende startupmiljøer i Lilongwe og Blantyre. Gode hoder venter på en ordentlig sjanse til å utvikle landet.**
- **Ambassaden bygger nettverk og står rede til å bistå norske selskaper som vil vurdere muligheter.**
- **Det er relativt gode muligheter for at Malawi vil ta av økonomisk i forutsigbar framtid.**

Store bedrifter

Malawis næringsliv er dominert av store og veletablerte selskaper som lener seg på historie og politiske forbindelser for å bevare sine posisjoner. I banksektoren kontrollerer to store banker – National Bank og Standard Bank – det meste av markedet. De har gjort det svært godt de siste årene på utlån til regjeringen til skyhøy rente – opp mot 40 prosent, mot inflasjon på 20-25 prosent – etter at giverlandene trakk sin direkte budsjettstøtte til Malawi i 2013 og regjeringen ble nødt til å finne andre finansieringskilder. Airtel og TNM er de to selskapene som tilbyr mobiltelefoni. Tilsvarende finnes det få, store og dominerende selskaper innen internettleveranse, drivstoffimport og -distribusjon, kunstgjødsel, sement, dagligvarehandel og bygg og anlegg. Blant utenlandske eiere og investorer dominerer Sør-Afrika, med bl.a. Stanbic/Standard Bank, Castel (drikkevarer), Illovo (sukker) og Shoprite (dagligvare). Portugisiske Mota-Engil har fått flere store anleggskontrakter innen vei, jernbane og havner, men er av noen ansett for å ha korruperte relasjoner til myndighetene. Det brasilianske gruveselskapet Vale eier en nær 100 prosent andel i jernbaneselskapet CEAR; Vale utvinner kull i Moatize i Tete-provinsen i Mosambik og frakter det på jernbane gjennom Malawi til havna i Nacala. Kinesiske interesser er tydelig til stede, både innen varehandel og bygg og anlegg, men de er mindre fremtredende i Malawi enn i nabolandene.

De viktigste eksportproduktene fra landbruket er tobakk, sukker, honning, kaffe og te. Tobakk alene utgjør rundt 60 prosent av Malawis eksportinntekter. To selskaper – Alliance One og Universal Corporation – dominerer markedet for kjøp og videresalg av tobakk. De selger til British American Tobacco, Imperial Tobacco, Japan Tobacco og Philip Morris. Sør-afrikanske Illovo er den eneste industrielle sukkerprodusenten. Satemwa og Chombe er nevneverdige merker innen kaffe og te; det meste av kaffe- og teproduksjonen selges imidlertid ikke under eget merke, men inngår i blandingen til store internasjonale kaffe- og tehus.

Petroleums- og gruvesektoren er som forventet preget av sin rettmessige andel lysskye geskjefter, rykter, spekulasjoner og miljørelaterte bekymringer. Dens potensiale for utvikling skal likevel ikke stikkes under en stol. For petroleumsformål er landet delt inn i seks blokker, hvorav tre på land og tre delvis i Malawi-sjøen. I forkant av valget i 2014, ble det hurtig og uten offentlig kjennskap gitt produksjonsdelingsavtaler til to selskaper for til sammen tre av

Lilongwe, 8. juni 2017

blokkene, til tross for at Malawi manglet, og fortsatt mangler, tilfredsstillende lovverk for slike avtaler. Avtalene ble suspendert av riksadvokaten etter valget, men det skal ha blitt gitt ny tillatelse til selskapene til å fortsette sin virksomhet tidligere i år. Oxfam publiserte i februar i år en rapport om problematiske forhold i reguleringen av oljebransjen, og legger blant annet frem forhold som indikerer at samme eierinteresser i emiratet Ras al Khaima kan stå bak innehaverne av fem av de seks letelisensene. Den sjette eies av et sørafrikansk selskap. I gruvesektoren er det største prosjektet urangruven Kayelekera helt nord i Malawi, som drives av australske Paladin. Kayelekera har ikke vært i drift de siste årene på grunn av lave verdensmarkedspriser. Malawi ble medlem av Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) i 2015 og la nylig frem sin første rapport til EITI. Den dekker betalinger fra olje-, gass-, gruve- og skogbrukssektorene i perioden 2014-2015. Rapporten avdekker svakheter i regelverk og myndighetenes evne til å innhente pålitelig informasjon og korrekte innbetalinger fra selskapene. Den må allikevel anses som et positivt og meget betydningsfullt første skritt i retning av økt åpenhet i sektoren.

Malawi Stock Exchange (MSE) ligger i Blantyre og har 13 selskaper notert, innen bransjene finans, eiendom, reiseliv, telekom og landbruk. Markedet er lite likvid; eierne kjøper for å holde, ikke for å selge videre. I en økonomi med skyhøye renter, skulle børnotering kunne fremstå som en attraktiv måte for selskapene å hente inn ny kapital, men den forrige nye noteringen på MSE kom i 2008. Det er krav om egenkapital på minimum 500 mill. MWK (ca 6 mill. NOK) for børnotering, noe svært få malawiske selskaper kan stille opp med. Videre er mange selskaper familieeide, og familiene kvier seg for å gi utenforstående innflytelse over forretningsdriften. MSE har også en «alternativ liste» hvor kravet til egenkapital er redusert til 250 mill. MWK, men ingen bedrifter har til nå søkt notering på denne lista.

Næringslivsorganisasjonen Malawi Confederation of Chambers of Commerce and Industry (MCCCI) gir årlig ut en Business Climate Survey. Forrige utgave er fra november 2016. Det bør bemerkes at utgangen av 2016 var en periode som ga grunn til lite annet enn pessimisme. To sesonger på rad med dårlig nedbør medførte at 40 prosent av landets befolkning denne landbrukssesongen hadde behov for matvarehjelp. Vannstanden i Malawisjøen var samtidig kritisk lav, med dertil hørende svikt i kraftproduksjonen. 10 prosent av bedriftene oppga likevel at de forventet et veldig godt år i 2016, 36 prosent et godt år. I 2014 var tilsvarende tall henholdsvis 17 prosent og 43 prosent. Samtidig har andelen bedrifter som forventet et dårlig eller veldig dårlig år gått opp fra 10 prosent i 2014 til 24 prosent i 2016. Bedriftene ble spurt om å gi en score fra 1-10 på hvor stort hinder ulike faktorer er for å drive næringsvirksomhet. Finansieringskostnader (9,6), telekommunikasjon (9,1), elektrisitet (8,7) og usikkerhet knyttet til regelverk (8,0) toppe lista. Det er interessant å legge merke til at korrupsjon (6,7) bare er vurdert som en moderat hindring og politisk stabilitet (4,6) som en lite betydningsfull hindring, mens parlamentets effektivitet (7,4) er vurdert som en betydningsfull hindring.

MCCCI påpeker i rapporten at de samme faktorene har vært trukket frem år etter år, og at en viktig anbefaling til myndighetene derfor blir å begynne å høre på MCCCI's anbefalinger. MCCCI ber myndighetene redusere innenlandske låneopptak for å bidra til en bedret makroøkonomisk stabilitet, ta lederskap for industrialisering, understøtte et handlekraftig parlament, øke opptaket av F&U i bedriftene, og styrke offentlig tjenesteleveranse. I møte med ambassaden i forrige uke, i forbindelse med besøk til varemessen Malawi International

Lilongwe, 8. juni 2017

Trade Fair, vurderte MCCCIs leder Chancellor Kaferapanjira at strømforsyningen nå er den største hindringen. Han trakk frem tjenesteytende næringer, særlig telekom og banker, som den delen av næringslivet som klarer seg best. Kaferapanjira ga myndighetene brukbar score for sine tiltak for å bedre næringslivets vilkår, og understreket den store betydningen HIPC-gjeldslette i 2006 hadde hatt for økonomien.

Mangelfull og upålitelig strømforsyning trekkes stadig frem som en negativ faktor for næringslivet i Malawi. Maks installert produksjonskapasitet i landet er 365 MW (351 MW vannkraft og 14 MW dieselgeneratorer), men produksjonen var nede i 155 MW da vannstanden i Malawi-sjøen var på det laveste i vinter. Etterspørselen er beregnet til rundt 320 MW, men kan nå 500 MW i løpet av året, 750 MW om to år og 1000 MW om fem år, etter hvert som flere husstander og bedrifter kobles til strømmettet som i dag bare når 10 prosent av potensielle kunder. Amerikanske Millennium Challenge Corporation finansierer opprustning av kapasiteten i strømmettet og bygging av utvekslingskabel til Mosambik. På produksjonssiden har strømdistributøren ESCOM nylig gjennomført en anbudsprosess på leveranse av inntil 70 MW solkraft. Kontrakter ble gitt til ett kanadisk, ett indisk-emiratisk og ett selskap av (for oss) ukjent opprinnelse. Med kinesisk finansiering skal det også bygges et 300 MW kullkraftverk langs jernbanelinja gjennom Malawi hvor det uansett fraktes kull. Finansminister Goodall Gondwe sa i presentasjonen av 2017/18-budsjettet at det skal stå ferdig om tre års tid, men ESCOM vurderer prosjektet som for usikkert til at det kan inkluderes i planleggingen. Det er nødvendig å fortsette å bygge ut vannkraften i Shire-vassdraget og vassdrag i andre deler av landet for å spre risiko for produksjonskutt.

Små bedrifter

I Malawi jobber «alle» i privat næringsliv. De fleste klarer så vidt å ernære seg selv, i selvbergingsjordbruk og lavskala handel på uformelle markeder. Asiatiske bedrifter og enkeltindivider dominerer den noe mer organiserte varehandelen. De har ofte rykte for å være korruperte, lukkede og for å behandle malawiske ansatte dårlig. Omtalen av slike forretningsfolk tenderer fort mot det rasistiske. Finansiering er dyrt og vanskelig tilgjengelig, mange på landsbygda er finansielle analfabeter som ikke vet hva en bankkonto er, langt mindre et rentebærende lån. Rådgivingstjenester er utilstrekkelige. Mikrofinans og mobile penger er på fremvekst og når stadig lenger ut fra handelssentra. Særlig i Blantyre og Lilongwe finnes gryende startup-miljø og gode tech-hoder med et sterkt ønske om å bidra til å utvikle den malawiske økonomien. Disse miljøene får foreløpig utrettet lite – ingen selskaper har enda kommet ut fra inkubatorene i Lilongwe og Blantyre og stått på egne ben – men de driver verdifull opplæringsvirksomhet og må være en kraft å regne med når vilkårene for forretningsdrift i Malawi etter hvert bedrer seg.

Ambassaden arrangerte i begynnelsen av april et lunsjmøte med ledere i små gründerbedrifter og den Lilongwe-baserte inkubatoren mHub. Deltakerne brukte interessant nok liten tid på å snakke om mangelfull finansiering. Da vi spurte dem om hva de oppfatter som de viktigste hindrene for vekst, trakk de frem manglende kunnskaper om forretningsdrift, mangelfullt utviklet kultur for tillit og informasjonsutveksling, dårlige rådgivningstjenester og korrupsjon og byråkratisk sendrektighet. Fra oss som representanter

Lilongwe, 8. juni 2017

for et giverland, ba de ikke om penger men om hjelp til å skaffe internasjonale kontakter og rådgivning og erfaringsutveksling fra liknende miljøer i andre land.

Verdensbankens halvårslige publikasjon Malawi Economic Monitor har den urbane økonomien som spesialtema i forrige utgave, fra mai i år. Malawi er lite urbanisert, og migrasjonsstrømmen fra bygd til by går saktere enn i de fleste andre afrikanske land. Kun drøye 15 prosent av befolkningen bor i dag i byer, og Verdensbanken anslår at tallet fortsatt vil være under 20 prosent i 2040 uten aktive tiltak for å stimulere urbaniseringen. Rådende visdom er at by er mer innovativ enn bygd, og at en voksende urban økonomi også vil komme bygda til gode gjennom økt etterspørsel etter landbruksvarer. Banken mener at en urbaniseringsrate på 21,2 prosent i 2030 ville gi en økning i BNP på 14,1 prosent sammenlignet med en utvikling uten aktive tiltak.

Norsk næringsliv i Malawi

Å vurdere muligheter for norsk næringsliv i Malawi er å vurdere om glasset er halvfyllt eller halvtomt. Det er ikke vanskelig å finne argumenter for å holde seg unna. Korrupsjon, upålitelig strøm- og vannforsyning, dårlig infrastruktur og kostbar frakt, klimasårbarhet, lavt utdanningsnivå, lite innenlands marked med lavbetalingsevne, høy inflasjon, høye renter; det er bare å velge. Allikevel: noen er her og gjør det godt, og det er god plass til flere. Malawi har gode muligheter for å ta av økonomisk innen overskuelig framtid, og da vil de som har vært her lenge formodentlig ha et viktig forsprang.

Norplan og Norconsult har en viss historie som tjenesteleverandører i Malawi. Norconsult har på oppdrag fra energiministeriet nylig utarbeidet en ressursplan for kraftsektoren, som skal tjene som utgangspunkt for planlegging på lang og mellomlang sikt. Norplan har oppdraget med teknisk overoppsyn med utbedringen av *Kamuzu Barrage* i Liwonde som regulerer vanngjennomstrømningen fra Malawi-sjøen til Shire-vassdraget. Én norsk konsulent er fast bosatt i Malawi i forbindelse med oppdraget. Solcelledistributøren Kumudzi Kuwale i Nkhotakota ble startet i 2013 med midler fra den norske Grønn-Hagen Bjørke-stiftelsen. Daglig leder er norsk, og firmaet har i tillegg 15 malawiske ansatte. SN Power undertegnet i juli i fjor en MoU med energiministeriet om utbygging av vannkraft. Dialogen mellom partene stoppet opp etter undertegning av MoUen og SN Power vurderer det inntil videre ikke som aktuelt å bygge ut nye prosjekter i Malawi, pga. usikre muligheter til å få solgt kraften.

Ambassaden arrangerte i samarbeid med Norfund et investeringsforum i april 2014. Det ble starten for Norfund sitt engasjement i landet. De er i ferd med å underskrive en låneavtale med et malawisk selskap innen kjøttforedling og vurderer et par muligheter innenfor den kommersielle delen av landbruket. Yara er på plass i Malawi gjennom oppkjøpet av det zambiske kunstgjødselselskapet Greenbelt i 2015 som også dekker nabolandene Malawi og Mosambik. Yara har etablert en fot innen det malawiske kunstgjødseletmarkedet, og regner med å være blant de mellomstore leverandørene med en årlig leveranse på mellom 15 og 20 tusen tonn i løpet av et par års tid. Yara har nylig inngått en distribusjonsavtale med et veletablert malawisk firma.

Lilongwe, 8. juni 2017

Ambassaden er i dialog med flere interessenter om mulig fremtidig næringsvirksomhet i Malawi. Den ene er en startupbedrift som ønsker å forenkle investeringer i utviklingsland fra diaspora-miljøer. De vurderer et pilotprosjekt i Malawi og har søkt midler fra Innovasjon Norge. Den andre er et farmasøytiselskap som ønsker å starte produksjon og salg av diabetesmedisin i Malawi. En tredje ser på mulig investering innen varehandel.

Norske selskaper som ønsker å se nærmere på muligheter i Malawi kan regne med god hjelp og rådgivning fra ambassaden, som etter hvert har fått et godt nettverk i relevante malawiske miljøer. Sektorer med muligheter for norsk engasjement kan for eksempel være landbruk, turisme og ulike andre former for tjenesteytende næringer. Å drive eksport fra Malawi kan synes vanskelig på grunn av avstand til eksporthavn. Inntil videre er imidlertid fraktratene mye lavere for eksport enn for import, ettersom Malawi har et stort underskudd på handelsbalansen og importerer mye mer enn det eksporterer. I tillegg til lastebiltransport, har også jernbanen til dypvannshavna Nacala i nord-Mosambik mye ledig kapasitet.

Varehandelen mellom Norge og Malawi er svært begrenset men viser en økende tendens. I 2016 eksporterte vi til Malawi for 3,9 mill. NOK innen kategoriene «telekommunikasjonsapparater» og «vitenskapelige og tekniske instrument». Importen fra Malawi var på ca. 2 mill. NOK, primært sukker, honning, kaffe og te. Eksport av fersk laks fra Norge til Malawi med fly via Dubai kom i gang i 2017. Det ser ut til å gå godt innenfor det svært begrensede markedet av velstående urbane konsumenter det kan forventes å nå.

Kikkan Haugen

Ambassadør
Kongelige Norske Ambassade i Lilongwe